

NyS

Titel: Én stavelse, to synsvinkler – børns tilegnelse af dialogiske partikler
Forfatter: Ditte Boeg Thomsen
Kilde: *NyS – Nydanske Sprogstudier 48. Sprogtilegnelse*, 2015, s. 138-163
Udgivet af: NyS i samarbejde med Dansk Sprognævn
URL: www.nys.dk

© NyS og artiklens forfatter, 2015

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre NyS-numre (NyS 1-36) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Én stavelse, to synsvinkler – børns tilegnelse af dialogiske partikler

DITTE BOEG THOMSEN

I løbet af børns første fire leveår udvikler de en sofistikeret forståelse af medmennesker som mentale væsner, hvis overbevisninger kan adskille sig både fra hinandens og fra virkeligheden (Tomasello & Rakoczy 2003, Wellman *et al.* 2001). Verdens sprog har udviklet en mængde forskellige synsvinkelkonstruktioner, og undersøgelser af børns tilegnelse af fx komplementsætninger og bøjningsendelser, der markerer vidensgrundlag, viser, at børn fra tidligt i deres sprogdudvikling er i stand til at tilegne sig konstruktioner, hvis primære funktion er at henvise til egne og andres mentale tilstande (Boeg Thomsen 2015, Brandt *et al.* 2010, Choi 2006, Diessel & Tomasello 2001). Fælles for disse konstruktioner er, at de tiltrækker sig opmærksomhed ved enten at bestå i meget morfologisk materiale i ytringsinitial position eller ved at være obligatoriske, og at de derfor kan stimulere børn til at søge efter betydning at knytte til udtrykkene.

Hvordan børn tilegner sig synsvinkelkonstruktioner, der er mindre saliente i deres inputsprog, er mere uvist, og det er et åbent spørgsmål, om børn monitorerer egne og andres synsvinkler så stabilt, at de er i stand til at generalisere over dem og koble dem til sproglige udtryk, selv når udtrykkene ikke selv tiltrækker sig opmærksomhed. Én mulighed for at undersøge dette tilbyder dansk (såvel som de fleste andre germanske sprog), hvor børn mellem flere andre typer synsvinkelkonstruktioner støder på en lille gruppe perspektivmarkerende partikler i deres input.

De ni kernemedlemmer af gruppen af dialogiske partikler (også kaldet modalpartikler og diskurspartikler) er enstavelsesordene *jo, da, vel, vist, nok, nu, dog, skam* og *sgu*, og deres grundfunktion er at specificere, hvordan forståelser af situationer adskiller sig eller er på linje, og dermed diskret og nuanceret at lette koordinationen af samtalepartnernes perspektiver (Davidsen-Nielsen 1996). Hovedparten af dem henviser i

deres prototypiske funktion ikke blot til enkelte mentale tilstande, men til konstellationer af mentale tilstande, fx *vel i vi skal vel først rydde op*, der med én stavelse signalerer både talerens usikre tro og modtagerens potentielle bedreviden. For at fange de dialogiske partiklers betydning må børn altså være i stand til at genkende og generalisere over sociale situationer, hvis eneste fællestræk er usynlige forskelle i konfigurationer af viden og holdning mellem dem selv og andre. Selvfølgelig er partiklerne selv et genkommende fællestræk ved situationerne, der kan motivere børn til at søge ligheder, men perceptuelt er partiklerne lidet saliente: Som ufokuserbare, trykløse enstavesord, der sjældent hhv. aldrig optræder ytringsfinalt og -initialt, tiltrækker de sig ikke meget opmærksomhed, og da de yderligere altid er optionelle, tvinger de ikke børn til at lede efter en tilhørende funktion.

Synsvinkelkonstruktioner som dialogiske partikler, der hverken er perceptuelt saliente eller obligatoriske, giver os mulighed for at undersøge, hvor sporede børn er på at søge social betydning og på at generalisere over situationer ud fra ligheder i samtalepartnerens usynlige perspektiver. Gennem et længdestudie af 16 børns spontane produktion (alder: 1;8-6;7 år) undersøger jeg her, hvor tidligt danske børn begynder at bruge dialogiske partikler til at pege på egne og andres synsvinkler, om de mestrer deres socialt komplekse betydninger fra begyndelsen eller først bruger dem i simple funktioner, og om børnenes tidligste brug udviser særtræk.

Som baggrund for analysen af børns tilegnelse præsenterer jeg først de dialogiske partiklers formelle og funktionelle karakteristika i voksnes dansk. Herefter følger analysen af 16 danske førskolebørns spontane produktion af dialogiske partikler, som jeg afslutningsvis sammenligner med undersøgelser af børns tilegnelse af andre synsvinkelkonstruktioner og diskuterer i lyset af psykologiske studier af børns generelle socialkognitive udvikling.

DIALOGISKE PARTIKLER I DANSK

Der er blandt danske grammatikere en vis uenighed om såvel navngivning som nøjagtig afgrænsning af klassen af dialogiske partikler (se nedenfor), men der er enighed om dens ni kernemedlemmer: *jo, da, vel,*

vist, nok, nu, dog, skam, sgu. Disse enstavelsesord signalerer hver især en bestemt konstellation af (afsenderens, modtagerens, andre personers) perspektiver på den proposition, de har skopus over. Når børn gennemskuer betydning og brugspotentiale af disse yderst diskrete lydstrengene i inputtet, opnår de et abstrakt redskab til at ekspliciterer for deres modtager, hvordan de kategoriserer egne og andres synsvinkler på de propositioner, de fremsætter. Konkret kan et lille *da* fx bruges til at sige: ”jeg er ikke ubevidst om, at der findes andre synsvinkler på det, jeg siger nu, så det behøver du ikke at fortælle mig, men givet vores fælles viden om sagen fastholder jeg det”.

Formelle kendetegn: grammatiske baggrundsmarkører

Forskellige grammatikere har afgrænset og navngivet klassen af dialogiske partikler forskelligt. Jeg overtager her termen dialogiske partikler fra *Grammatik over det Danske Sprog* (Hansen & Heltoft 2011) og fokuserer på de ni kerneeksemplarer, *jo, da, vel, vist, nok, nu, dog, skam, sgu*, der grundet formelle fællestræk konsekvent samkategoriseres som partikler på tværs af analyser (modsat fx *mon* og *ellers*). De ni hører under kategorien modalpartikler hos Christensen (2007) og udgør en afgrænset klasse (kaldet diskurspartikler) hos Davidsen-Nielsen (1996).

Fonologisk er de dialogiske partikler kendetegnede ved undselighed: De prototypiske ni er alle enstavede, og med to undtagelser obligatorisk trykløse (Davidsen-Nielsen 1996: 298). Morfologisk er partiklerne monomorfematiske uden indre opbygning til at pege på deres komplekse betydning (*ibid.*: 298ff). Topologisk er partiklerne bundet til medial placering: en særlig position før negationer og sætningsadverbier på den centrale sætningsadverbialplads (Christensen 2007: 134). Også syntaktisk er partiklerne begrænsede: De er afhængige af et finit verbum (Christensen 2007: 135), hovedparten optræder kun i deklarativer sætninger (Hansen & Heltoft 2011: 1047), og de kan hverken optræde som selvstændige svar, modificeres af andre led eller fokuseres i kløvningskonstruktioner (Davidsen-Nielsen 1996: 300f).

Partiklernes manglende potentiale for at optræde med tryk, som selvstændige svar og i kløvningskonstruktioner gør dem til typiske grammatiske elementer i den forstand, at de er kodede som diskursivt sekundære (jf. Boye & Harder 2012), og kodningen som baggrunds-

information kan have konsekvenser for børns tilegnelse (når den ikke følges af obligatoriskhed som fx tempusbøjning). Børn er interesserede i andres intentioner (Tomasello *et al.* 2005), så hvis partiklerne aldrig bærer ytringens hovedpointe, oplever børn ikke det motiv for at lære dem, at ”det er dem, vi deler opmærksomhed om lige nu”. Som trykløse enkeltstavelser præsenterer partiklerne endvidere perceptuelle udfordringer, og deres umærkelighed underbygges af deres obligatorisk mediale position: Det er velkendt, at ytringsinitiale og -finale positioner er mere saliente for børn, og at det er lettere for dem at fæstne deres opmærksomhed ved ord *dér* (Bates & MacWhinney 1987: 214f). I sætninger, hvor indholdsfeltet ikke er udfyldt, har børn dog mulighed for at støde på partiklerne i den fordelagtige finalposition som i *hun løb jo*, og selvom det ikke er velbeskrevet, findes der også en mulighed for finalplacering af *i* hvert fald *jo* og *da* i voksnes spontantale (*vi skal snart have frokost jo/da!* Boeg Thomsen 2012).

Funktionelle kendetegn: synsvinkelmonitorering

Grammatik over det Danske Sprog (GDS), Davidsen-Nielsen (1996) og Christensen (2007) karakteriserer partiklerne som tegn, der bruges til at monitorere sproglig interaktion, idet de peger på synsvinkler i kommunikationssituationen. Fælles for disse tilgange er den teoretiske ramme: polyfoniteori, der generelt har stået centralt i danske analyser af dialogiske partikler/diskurspartikler/modalpartikler (jf. gennemgangen i Christensen 2007: 135-143). Polyfoniteoriens særlige brugbarhed i analysen af dialogiske partikler består i dens fokus på eksistensen af forskellige synspunkter simultant i en ytring, hvor afsenderen kan pege på andres synspunkter og positionere dem i forhold til sit eget. Samme ytring kan altså på én gang pege på modsynspunkter (uenighed med afsenderens eget synspunkt) og medsynspunkter (overensstemmelse med afsenderens synspunkt) (Davidsen-Nielsen 1996: 289f, Hansen & Heltoft 2011: 137, Christensen 2007: 139). På denne baggrund er der enighed om at inddele partiklerne i to overordnede grupper: De *monofone* (GDS: *subjektive*) er dem, der kun peger på talerens eget synspunkt: *nok, sgu*. De *polyfone* (GDS: *objektive*) er dem, der peger på mindst et med- eller modsynspunkt i forhold til talerens eget: *jo, da, nu, skam,*

vel, vist (Davidsen-Nielsen 1996: 290; Hansen & Heltoft 2011: 1049, Christensen 2007: 139). Kun *dog* er der uenighed om placeringen af¹.

Individuelle dialogiske partiklers semantik

Hver af de danske dialogiske partikler har sin egen komplekse betydning, men her præsenterer jeg kun de to polyfone partikler, jeg fokuserer på i spontantaleundersøgelsen: *jo* og *da*. De er de to hyppigste partikler i børnenes egen produktion, og de er velegnede til at undersøge følsomhed over for fælles viden og tilstedeværelse vs. fravær af modsynspunkter. Selvom der blandt danske grammatikere er enighed om de dialogiske partiklers grundlæggende funktion, er der en del uenighed om den nøjagtige afgrænsning af de individuelle partiklers betydninger. Da forskelle i betydningsanalyser har konsekvenser for tolkningen af børns tilegnelse, er det utilfredsstillende alene at forlade sig på intuitionsbaserede fremstillinger af partiklernes semantik – især når disse modsiger hinanden på afgørende områder (fx Davidsen-Nielsen 1996, Hansen & Heltoft 2011, Therkelsen 2004). Min nedenstående fremstilling af *jo* og *da*'s kernebetydninger bygger derfor på en empirisk afprøvning af voksne danskeres konsensus om partiklerne (Boeg Thomsen 2012): 60 voksne danskere indsatte *jo*, *da* og *vel* i en 24-item-indsætningstest, der systematisk manipulerede fravær/tilstedeværelse af hhv. fællesviden, modsynspunkter og usikkerhed i konteksterne, og disse kontrollerede kontekster udløste i snit 95 % enighed (57 ens besvarelser af 60 mulige).

Jo: fælles viden og forudsat enighed

Jo er en polyfon partikel, der udpeger et medsynspunkt hos modtageren (Davidsen-Nielsen 1996, Hansen & Heltoft 2011), og med et *jo* instruerer afsenderen modtageren om at opfatte den præsenterede proposition som fælles viden, som der allerede er enighed om mellem kommunikationspartnerne (Davidsen-Nielsen 1996), ”hvad der kan eller bør antages for kendt viden” (Engberg-Pedersen 2009: 227). Hvis man fx siger *Vi kan ikke nå det museum. Bussen går jo om to timer*, henviser man altså ikke bare til bussens afgangstider, men appellerer til en allerede eksisterende mental repræsentation hos modtageren om bussens

afgangstider. Der er en del teoretisk uenighed om, hvorvidt appellen til allerede kendt viden indgår i *jo*'s betydning. *GDS* fastholder en modtagervidensneutral betydningsbeskrivelse ”jeg forventer, at du ikke vil modsige mig” (Hansen & Heltoft 2011: 1051), og Engberg-Pedersen, der giver eksempler med fravær af fællesviden (*jo* brugt til at udtrykke overraskelse og til at overtale), karakteriserer *jo*'s betydning som en instruks om ”at der ikke er nogen konflikt mellem talerens og modtagernes forståelse af situationen” (2009: 226)². Det er muligt, at den *jo*-brug, der *ikke* peger på fællesviden, er så udbredt, at det er værd at fastholde en betydningsbeskrivelse, der alene peger på fraværet af konflikt. Men fællesviden kan komme fra så mange kilder (visuel evidens i øjeblikket, tidligere ytringer i samme eller andre samtaler, kulturelle normer osv.), at den på den ene side let kan være usynlig for en analytiker med adgang til en begrænset kontekst og på den anden side kan optræde også i kombination med ny information, når den fx trækker på kulturelt velkendte psykologiske reaktionsmønstre (*computeren brød sammen, og så gik jeg jo i panik*). Spørgsmålet om fællesviden i *jo*'s betydning kan bestemt undersøges videre, men i denne tilegnelsesundersøgelse trækker jeg på resultaterne fra den empiriske undersøgelse i Boeg Thomsen (2012). Så længe *jo* prototypisk henviser til fællesviden, er partiklen relevant for undersøgelser af børns kommunikation om perspektiver, men selv uden opmærksomhed på andres mentale tilstande ville børn kunne bruge *jo* overtalende, og det er derfor nødvendigt at analysere brugskonteksterne nøje for at afklare, hvornår børn bruger *jo* perspektivfølsomt.

Da: fælles viden og potentiel uenighed

Da er en polyfon partikel, der peger på et modsynspunkt hos modtageren eller en tredje person (Christensen 2007, Hansen & Heltoft 2011, Therkelsen 2004), men som samtidig i lighed med *jo* signalerer et medsynspunkt: fællesviden samtalepartnerne imellem (Davidsen-Nielsen 1996). Davidsen-Nielsens analyse, ”the speaker assumes that the hearer is in fact aware of the state of affairs referred to, in spite of the fact that at the moment he does not appear to accept it” (1996: 285), bygger på Andersen, der foreslår et ”og det ved du” som del af *da*'s

betydning (1982:89f), og også Christensen tager appellen til fællesviden med (2007: 142). Igen er der i litteraturen dog ikke fuldstændig enighed om, hvorvidt *da* appellerer til fællesviden og ikke kun udpeger et modsynspunkt (se fx Therkelsen 2004), men *GDS* giver fine eksempler på, hvordan *da*'s pegning på allerede velkendt viden giver effekter af kritik eller nedtoning alt efter modsynspunktets placering. Her analysen af *ja det skal jeg da ikke svare på*: ”Det hævdede synspunkt (T's) fremstilles som velkendt i konteksten, og funktionen af *da* i den aktuelle kontekst er en indvending mod modsynspunktet under den forudsætning at det burde H ikke have fremført. Den forudsete perlokutionære effekt kan være en kritik af H for ikke at kommunikere relevant eller ligefrem for ikke at kommunikere vederhæftigt. Den samme effekt opstår ikke ved *nu*. Skifter man ud med *nu* i ovenstående eksempel, får man en simpel indvending. (...) Nu er replikken en meddelelse til H om at hun har misforstået rollefordelingen i samtalen, men der er ingen forudsætninger om at hun allerede skulle vide det” (Hansen & Heltoft 2011: 156). *Da*'s appel til fællesviden ses modsat at have en nedtonende effekt, når modsynspunktet er talerens eget som i *der er da noget rigtigt i det du siger*: ”Med brugen af *da* markeres tilslutningen til det eksterne synspunkt, men samtidig markeres det at ytringen bare er noget velkendt” (Hansen & Heltoft 2011: 1058). Der er altså gode argumenter for at betragte appel til fællesviden som del af *da*'s betydning ved siden af instruksen om et modsynspunkt (jf. også Boeg Thomsen 2012). Med en ytring som 1) signalerer taleren derfor, at der findes et modsynspunkt (”de har råd til det”), som modtageren måske tilslutter sig, men at en mental repræsentation af modsynspunktet (”det har de ikke råd til”) allerede bør være tilgængelig for modtageren:

- 1) *De har tænkt sig at bygge en havestue, men det har de da slet ikke råd til.*

Da tillader derved afsenderen at markere sin unave bevidsthed om eksistensen af modsynspunkter og enten fremadrettet at afværge dem som i 1) eller bagudrettet at markere, at man har forstået, hvad den anden sagde, men er uenig alligevel, som i 2):

- 2)   A: Du er en idiot.
              B: Det er jeg da ikke.

Denne betydningsanalyse kan forklare, hvorfor netop *da* trods sin appel til fællesviden kan bruges i imperativ som i *hold da op med at larme!* eller høfligt *tag da et stykke mere!* I det første tilfælde aktiverer det både medsynspunktet ("vi er enige om, at du ikke bør larme") og anerkender det aktuelle modsynspunkt ("du vil gerne larme"). I det andet tilfælde adresserer *da* både medsynspunktet ("du vil gerne have et stykke kage mere") og det aktuelle modsynspunkt ("du holder dig tilbage, fordi en norm forbyder dig at tage mere").

I sin prototypiske funktion, der på samme tid udpeger et med- og et modsynspunkt, forudsætter *da* altså både opmærksomhed på andres mentale tilstande og evnen til at opretholde to modsatrettede perspektiver på den samme proposition på én gang. Der findes dog også afledt brug af *da*, der ikke kræver samme perspektivfølsomhed, og som børn derfor kan bruge med mindre sofistikerede perspektivtagningsevner. En af disse typer kalder jeg konkurrencebrugen, og her anvender afsenderen *da* i en ytring, der sammenligner afsenderens evner, besiddelser eller erfaringer med modtagerens (eller en tredjes) og informerer modtageren om, at afsenderen kan eller har lige så meget/lidt eller mere/mindre af det, modtageren lige har omtalt:

- 3)   A: Se, jeg kan tegne en stjerne.
              B: Det kan jeg da også.

Konkurrencebrugen adskiller sig fra den prototypiske brug både ved fraværet af medsynspunkt (propositionen indeholder ny information for modtageren) og oplagt modsynspunkt. Som i 3) er der intet i konteksten, der peger på modsynspunkter, og for et voksent øre lægges der med *da*-ytringen en ekstra tolkning ned over modtagerens forudgående proposition som indeholdende noget i stil med "og jeg er unik" eller "og det kan du ikke". Et barn, der endnu ikke kender til partiklens krav om et potentielt modsynspunkt, kan derimod høre og producere konkurrence-*da*'er ved blot at kende til *da* som en markør for kompetitiv sammenligning, bundet til større konstruktioner med *også* eller

beller ikke. Denne brug giver derfor ikke evidens for perspektivfølsom beherskelse af *da's* prototypiske funktion som signal for modsatrettede synsvinkler.³

Hvordan tilegner børn sig dialogiske partikler?

Fælles for de danske dialogiske partiklers prototypiske funktioner i børns inputsprog er, at de henviser til menneskelige bevidstheders perspektiver på de propositioner, de optræder med. Derfor kræver tilegnelse af disse partikler både opmærksomhed på, hvordan egne og andres synsvinkler harmonerer og divergerer, og kobling af disse synsvinkelkonstellationer til lydstrengene i inputsproget. Specifikt kræver tilægnelsen af *jo* og *da* genkendelse af fælles viden og af modsynspunkter.

Psykologiske test med *false belief*-opgaver viser, at børn typisk omkring fireårsalderen har opbygget en solid forståelse af, at mennesker har mentale tilstande, og stabilt monitorerer andres trosstatus som distinkt fra deres egen. Der findes mange forskellige slags *false belief*-opgaver (fx uset flytning, uventet indhold og uventet identitet), men fælles for dem er, at barnet skal huske sin egen første forkerte overbevisning og/eller forudsige en andens forkerte overbevisning, mens de forkerte overbevisninger står i modsætning til barnets nuværende opfattelse af virkeligheden (Wellman *et al.* 2001). I *Smarties*-testen opdager barnet fx en blyant i et smarties-rør og skal huske, at han/hun selv først troede, der var smarties i, og regne ud, at et andet barn også vil tro, at indholdet er slik og ikke en blyant (Perner *et al.* 1989). I Sally-Anne-testen ser barnet en genstand blive flyttet, men skal holde styr på, at en anden, der ikke har overværet flytningen, vil kigge efter genstanden det oprindelige sted, fordi vedkommende ikke har samme viden som barnet (Baron-Cohen *et al.* 1985). Det er sandsynligt, at børnene opfatter nære personers mentale tilstande i hverdagslivet, før de består de abstrakte test, og forskellige modifikationer af testbetingelserne kan fx sænke alderen for testsucces (Wellman *et al.* 2001). I årene frem mod stabiliseringen af en generel og abstrakt *false belief*-forståelse omkring fireårsalderen udvikler børn desuden en række basale perspektivtagningsevner, begyndende med opmærksomhed på andres sansninger fra ca. 9 mdr., selektive opmærksomhed fra ca. 12 mdr. og intentioner, også fra ca. 12

mdr. (Tomasello *et al.* 2005). Den opmærksomhed på andres perspektiver, forståelsen af dialogiske partikler kræver, kan altså forventes at være til stede mindst i kimform, når barnet begynder i børnehave, og at undergå forfinelse og konsolidering i løbet af børnehvealderen.

Børn ser desuden ud til hurtigt at knytte deres spirende opmærksomhed på synsvinkler til lydstrengene i inputsproget, så de allerede før treårsalderen begynder at tilegne sig sproglige synsvinkelkonstruktioner som komplementsætningskonstruktioner (Boeg Thomsen 2015 (dansk), Brandt *et al.* 2010 (tysk), Diessel & Tomasello 2001 (engelsk)) og evidentialitetsmorfologi i form af bøjningsendelser, der markerer vidensgrundlag (Choi 2006 (koreansk)). De hidtil undersøgte synsvinkelkonstruktioner er på forskellig vis markante i inputtet, hvilket kan give børn stærke signaler om, at det er værd at lede efter betydning til dem og forstå, hvad de skal bruges til. De koreanske vidensgrundlags-suffikser er både obligatoriske og ytringsfinale, og matrixsætninger i komplementsætningskonstruktioner optræder i europæiske sprog typisk ytringsinitialt og -finalt, mens medial placering er relativt sjælden (fx Boeg Thomsen (2015) om dansk). De er aldrig obligatoriske, men tiltrækker sig opmærksomhed ved at bestå i meget morfologisk materiale med mindst én trykstærk stavelse.

De hidtidige undersøgelser røber derfor ikke, om børn så stabilt monitorerer relationerne mellem deres egne og andres synsvinkler, at de er i stand til at opdage, at sproglige tegn samoptræder med specifikke konstellationer af synsvinkler, selv når disse sproglige tegn ikke selv tiltrækker sig opmærksomhed. Dialogiske partikler er optionelle obligatorisk trykløse enstavelsesord, der aldrig optræder ytringsinitialt og sjældent ytringsfinalt, og som barnet aldrig hører i fokuskonstruktioner. Dette gør dem ideelle til undersøgelser af, hvor spontant motiverede børn er for at orientere sig mod andres synsvinkler i interaktion og for at skaffe sig sproglige redskaber til at kommunikere om disse synsvinkler, hvilket jeg i det følgende undersøger gennem en spontantaleanalyse af 16 danske børnehavebørns brug af dialogiske partikler i gruppesamtaler. Undersøgelsen er rettet mod at besvare følgende spørgsmål: Hvor tidligt begynder danske børn at bruge de uanselige dialogiske partikler til at pege på egne og andres synsvinkler? Demonstrerer bør-

nenes brug beherskelse af partiklernes socialt komplekse prototypiske betydninger fra begyndelsen, eller tilegner børnene sig dem først med funktioner, der ikke kræver samme perspektivfølsomhed (fx overtalelse eller konkurrence)? Og endelig: Røber særtræk i børnenes tidligste brug noget om deres tilegnelsesstrategier?

SPONTANTALEANALYSE

Korpus: optagelser og deltagere

Spontantaleanalysen er foretaget i et longitudinalt delkorpus af et større korpus af gruppesamtaler mellem danske børn, som jeg siden 2008 har optaget i en daginstitution (børnehave med småbørnsgruppe) nord for København (Boeg Thomsen 2012). I længdekorpusset følges 16 børn, der hver er blevet optaget seks timer om året: to timer hver fjerde måned fordelt på to dage. Børnene filmes i grupper af fire jævnaldrende på børnehavens personalestue, og ved hvert alderspunkt deltager børnene i de samme hverdagsaktiviteter: De spiser, leger med dukkehus, tegner og spiller to spil. Samplingen er relativt tynd og giver altså et minimumsbillede af børnenes sproglige udfoldelser, men til gengæld viser hvert optagepunkt et varieret udsnit af børns interaktion med jævnaldrende, og der deltager langt flere børn end i traditionelle længdeundersøgelser af børnesprog. Optagelserne med de 16 børn udgør 94 timers videomateriale:

1-2-årige	(12 børn)	25 timer (heraf 5 med både 1-og 2-årige, resten kun 2-årige)
3-årige	(16 børn)	27 timer
4-årige	(16 børn)	24 timer
5-6-årige	(12 børn)	18 timer (heraf 2 med de 6-årige)

Tabel 1 viser, hvor mange timer hvert af de 16 børn (navnene er pseudonymiserede) er blevet optaget og inden for hvilket aldersspænd.

TABEL 1: BØRNEOVERSIGT

Pseudonym	Alder (år;måned) ved:		Optagelses- spænd (mdr.)	Optagelses- mængde (timer)	Polyfone partikler i alt
	Første optagelse	Sidste optagelse			
Niels*	3;8	6;3	31	17 t	60
Jessica	3;6	5;3	21	12 t	9
Johannes	3;3	6;0	33	16 t	31
Christina	3;0	5;9	33	16 t	15
Kira	2;5	6;2	45	21 t	54
Janus*	2;3	6;0	45	21 t	26
Jane	2;2	5;11	45	20 t	30
Carl	2;8	5;0	28	17 t	51
Christa*	2;3	6;1	46	25 t	28
Sven	1;10	5;9	47	23 t	32
Bastian	2;0	5;7	43	24 t	34
Carina	2;2	5;7	41	23 t	55
Hilde	2;0	5;0	36	19 t	20
Eva	2;0	4;9	33	20 t	12
Ketil	2;0	4;8	32	19 t	35
Kristof	1;10	4;6	32	18 t	7

(*Niels, Janus og Christa er tosprogede med hhv. engelsk, færøsk og svensk som andet modersmål.)

Excerptering og kategorisering

Alle deklarative sætninger med dialogiske partikler er excerpteret direkte fra videooptagelserne og udskrevet i deres helhed. Partikler i imperative eller interrogative sætninger behandles ikke her. For ytringer med *jo* og *da* har jeg ved excerpteringen udskrevet den nærmeste kontekst og desuden registreret: specifik modtager, modtagertype, modtagerrespons, type af fælles viden, funktion i samtalen, tilstedeværelse og art af modsætningsforhold. Af formelle træk har jeg bl.a. registreret partikeltryk og position (medial, final, dobbelt).

Da både *jo* og *da* også bruges i forskellige funktioner, der *ikke* forudsætter avancerede perspektivtagningsevner, er det vigtigt at skelne forekomsten i børnesprog af perspektivfølsomme vs. andre funktioner, og ytringerne er derfor inddelt i følgende kategorier:

Jo		Da
Prototypisk (fælles viden og forudsat enighed)		Prototypisk (fælles viden og potentiel uenighed)
	Vs.	
Overtalende Mirativ (overraskelsesudtrykkende)		Konkurrence Subjektiv dom

Ytringer med *jo* og *da* taltes som prototypiske mht. fælles viden, hvis modtageren måtte antages at være bekendt med sagsforholdet gennem en af følgende kilder: visuel evidens i ytringsøjeblikket eller tidligere i samtalen, den forudgående diskurs, sessionsinterne nonverbale erfaringer, sessionseksterne erfaringer (tidligere sessioner og andre børnehavenoplevelser), generel omverdensviden (fx at fisk dør på land), typiske psykologiske fænomener (fx natteangst, forelskelse). Som fælles viden regnedes endvidere velkendte normer fra spilleregler (hvad må man sige højt, hvem slår hvornår etc.) over børnehavenormer (man skal spise sit rugbrød) til kulturelle normer (fx husindretning).

Ytringer med *jo* blev kategoriseret som ”overtalende”, hvis ingen af de ovenstående kilder til fællesviden var til stede, og hvis ytringen blev henvendt til en anden, hvis respons ikke markerede, at der faktisk var en fælles viden, som jeg bare ikke havde adgang til.

At skelne mellem mirative og prototypiske *jo*-ytringer er vanskeligt, når der er visuel evidens i ytringsøjeblikket. Det er ikke et stort problem, da der er meget få af dem, men jeg har kun kategoriseret ytringer som ”mirative”, hvis de *ikke* appellerede til fællesviden, dvs. i situationer, hvor taleren åbenlyst talte til sig selv og ikke fik respons fra andre (jf. Davidsen-Nielsen 1996).

Da-ytringer blev kategoriseret som prototypiske, hvis der ud over en plausibel kilde til fælles viden også på forhånd var en eksplicit eller implicit modsætning til stede i konteksten, og som ”konkurrence”, hvis

ingen af delene var til stede, og barnet hævdede sin egen kunnen eller viden.

Hvis der var en modsætning til stede, men ingen fælles viden, og barnet kun udtrykte sin egen holdning (til fx smag eller skønhed), blev ytringen kategoriseret som ”subjektiv dom”.

Resultater: udvikling i partikelbrug

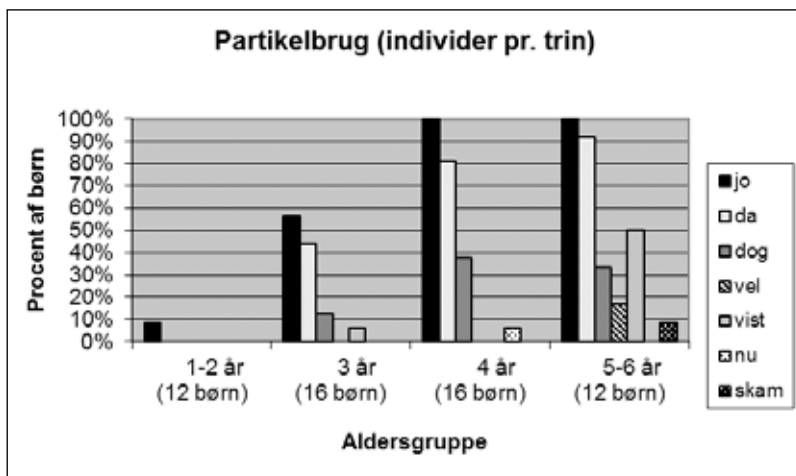
Tilsammen producerer de 16 børn i løbet af de 94 timers optagelser 547 dialogiske partikler, heraf 546 inden for de 69 timer med 3-6-årige. Tabel 2 viser fordelingen af tokens på partikler:

TABEL 2: ALLE DIALOGISKE PARTIKLER I DEKLARATIVE SÆTNINGER (TOKENS)

Polyfone							Monofone		
jo	da	dog	vel	vist	nu	skam	nok(deon)	nok(epis)	sgu
340	128	19	2	8	1	1	27	13	8

Denne tabel viser al brug, prototypisk og anden, og den demonstrerer, at alle ni dialogiske partikler er i spil i børnehvealderen. *Jo* er den overvældende hyppigst brugte partikel, optrædende i 62 % af alle de 547 ytringer, fulgt af *da*, *nok* og *dog*. Tabel 2 viser de summerede tal på tværs af alder, men der sker en stor udvikling i børnenes brug af dialogiske partikler over dagsinstitutionsårene. Hvis man kun ser på de polyfone partikler, bruger børnene i snit 0,02 i timen som 1-2-årige, 0,5 i timen som 3-årige, 2,2 i timen som 4-årige og 3,8 som 5-6-årige. For at vise udviklinger i, hvor typisk det er for enkeltindivider at bruge de specifikke dialogiske partikler, viser Figur 1 andelen af børn på hvert alderstrin, der bruger hver af de polyfone partikler. *Jo*, *da* og *dog* bruges i alle aldersgrupper af flest forskellige børn, og *jo* bruges hele tiden af flest børn: ca. halvdelen af de 3-årige, men alle de 4-årige og 5-årige. Andelen af børn, der bruger *da*, stiger støt over årene og nærmer sig *jo*'s på det ældste trin.

FIGUR 1: PARTIKELBRUG (INDIVIDER PR. TRIN)

Figur 1: Partikelbrug (individer pr. trin)

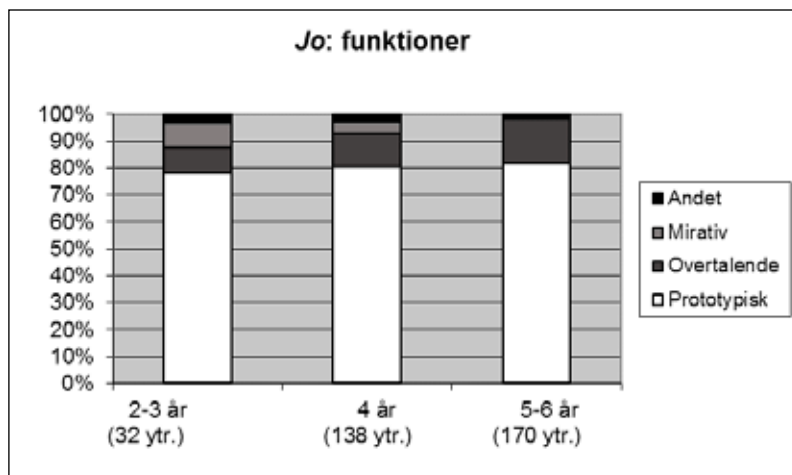
Figur 1 viser en begyndende brug af synsvinkelmarkerende dialogiske partikler ved treårsalderen, en stabilisering ved fireårsalderen, hvor alle børn bruger dem, og i løbet af de to sidste børnehaveår en kontinuerlig udvidelse og nuancering af de enkelte børns partikelrepertoier (et par af de 5-årige bruger fem forskellige partikler). De rå brugstal røber dog ikke, om partiklerne bruges i perspektivfølsomme eller andre funktioner, og for de to hyppigste partikler, *jo* og *da*, undersøger jeg derfor nu, hvor stor en andel af børnenes produktioner der peger på forståelse af andres synsvinkler.

Perspektivfølsom partikelbrug: jo

Kategoriserer man de 340 *jo*-ytringer ud fra kriterierne ovenfor, er det tydeligt, at den prototypiske perspektivfølsomme brug dominerer: ca. 80 % i alle de tre aldersgrupper, der bruger partiklen. Figur 4 viser fordelingen på kategorier og alderstrin:

FIGUR 2: TYPER AF JO-BRUG PÅ FORSKELLIGE ALDERSTRIN

Det ser altså i høj grad ud til, at børnene først og fremmest tilegner sig *jo* som en synsvinkelmarkør, og at de fra deres tidligste brug af partiklen bruger den til at pege på konstellationer af videnstilstande hos modtageren/-ne og sig selv. En sådan analyse støttes af, at mit første registrerede *jo* hos 14 af de 16 børn optræder med propositioner, der med fuld ret kan betragtes som værende fællesviden for samtalepartnerne, og for 15 ud af 16 børn svarer andelen af prototypiske *jo*'er til mønstret på gruppeniveau i Figur 2.

Kilderne til fællesviden er meget varierede (jf. opremsningen i kategoriseringsafsnittet ovenfor), her et par eksempler:

Kulturelle normer + forudgående diskurs:

Ketil 4;2: men de skal *jo* sove [kulturel norm: man sover om natten]
 det er *jo* nat [forudgående diskurs: børnene har i legen aftalt, at det er nat]

Visuel evidens

Janus 3;11: det er ikke en rigtig dinosaur
 Carl 3;8: *jo*
 Janus: nej prøv at se prøv at se
 Jane 3;10: den har *jo* ingen tænder [visuel evidens: der er ingen tænder på tegningen]

Et særligt interessant eksempel optræder i en selvrettelse hos en dreng på 5;3 år. Sven siger: *det er rødt* og retter straks sig selv til *det er jo rødt*. Konteksten er, at børnene skal finde noget rødt i et spil, hvilket længe har været fælles viden for alle de fire børn i samtalen, der sammen har ledt efter det røde billede, og Sven indser tilsyneladende her, at sætningen er mere passende med et *jo*, fordi den indeholder velkendt, ikke ny information.

Overtalende og mirativ *jo*-brug forekommer også, men i alle aldre langt sjældnere end den prototypiske synsvinkelmoniterende. Dette peger på et tilegnelsesmønster, hvor barnet er opmærksom på perspektivkonstellationerne i kommunikationssituationen og kobler disse til den genkommende lydstreng *jo* – og ikke på, at opmærksomhed på lydstrengen i inputtet går forud for forståelsen af de synsvinkler, den peger på.

Perspektivfølsom partikelbrug: da

For *da* er mønstret et ganske andet: Under halvdelen af de 3-årige bruger *da*, og for de 3-årige udgøres kun 50 % af prototypiske ytringer, der peger på perspektivfølsomhed. Mens antallet af *da*-produktioner stiger, sker der også en udvidelse af den synsvinkelkrævende brug, der når til at udgøre tre fjerdedele af ytringerne hos de 6-årige.

Et typisk eksempel på udviklingen giver Jaspers brug på forskellige alderstrin. Han bruger et enkelt *da* som 3-årig (subjektiv dom), 5 som 4-årig (alle konkurrencebrug) og 9 som 5-6-årig (7 prototypiske, 1 subjektiv dom og 1 forsøg på prototypisk, hvor fællesvidensstatus fejlbedømmes):

3 år (subjektiv dom)

Jessica 3;10: en kiwi ad
Jasper 3;7: det de smager da godt

4 år (konkurrence)

Niels 4;11: jeg pruttede på den der ræv
Jasper 4;7: det gjorde jeg da også

5 år (prototypisk: fælles viden og potentiel uenighed)

(børnene spiller vildkat, og Jessica giver oplysninger om, hvilket billede de andre skal finde på den store spilleplade)

Jessica 5;2: det er noget der er rødt og gult og sort

Jasper 5;0: rødt og gult og sort rødt og gult og sort rødt og gult og sort (...)

Christina 4;9: dernede [udpeger et billede]

Jessica: nej

Jasper: den er da ikke rød og gul og sort

Det sidste eksempel er Jaspers første prototypiske brug: Der er åbenlys fælles visuel evidens for, hvilke farver billedet på spillepladen har, og rig diskursiv evidens for, hvilke farver billedet skal have. Samtidig adresserer ytringen meget klart et modsynspunkt.

Selvom den prototypiske brug generelt optræder senere (og med *da* har kun 6 af 15 børn prototypisk brug som deres første), er materialet rigt på fuldstændig klassiske *da*-ytringer for de ældre børn.

Med *da* er det sandsynligt, at børnene tilegner sig partiklen via dens simple funktioner og ikke via dens prototypiske med dobbeltperspektiv. Det ser altså ikke ud til, at børnene først er opmærksomme på konstellationer af fællesviden og potentiel modtageruenighed i kommunikationssituationen og kobler denne genkommende betydning til lydstrengen *da*, men at de snarere først tilegner sig partiklen i socialkognitivt mindre udfordrende funktioner og så efterhånden udvider deres brug til den prototypiske. Det er ikke overraskende, at *da* er sværere end *jo*, da *da* på én gang peger på et modsynspunkt og et modsynspunkt. Når børnene netop bruger *da* i kontekster med kontrast i form af forskelle mellem subjektive domme eller konkurrence, giver dette dem en første hjælp til at håndtere det modsynspunkt, prototypisk *da* peger på, og som de så efterhånden kan tilføje den fællesvidensdimension til, som de allerede er vant til at være opmærksomme på i *jo*-kontekster. En anden forklaring på den senere fremkomst af prototypisk *da*-brug ift. *jo*-brug kunne være, at *da* optrådte hyppigere som signal for konkurrence og subjektive domme i børnenes input, hvilket jeg ikke har undersøgt.

Første forekomster: særtræk

Som afslutning på spontantaleanalysen vil jeg pege på to interessante træk ved den tidligste partikelbrug i korpuset: finalplacering og tryk.

For det første optræder en god del af børnenes første *jo*'er og *da*'er finalt. Janes tre første *jo*'er og Carls første *da* er finale, fordi de optræder i korte sætninger med udfyldt indholdsfelt, men indholdsfeltet er udfyldt i Ketils første *jo* ved 3;5, *denne her skal også ryddes op jo*, og i Bastians første selvstændige *jo*-ytring ved 3;9: *det er en sofa jo*. Det kunne enten pege på, at børnene hæfter sig særligt ved *jo*'er i inputtet, når de optræder finalt, og derfor selv producerer dem i lignende konstruktioner, eller på, at børnene har lettere ved at holde styr på dem, når de ikke har det pres over sig at skulle formulere resten af sætningen færdig.⁴

For det andet udtaler barnet i flere tilfælde sit første eller andet *jo* med tryk trods partiklens obligatoriske trykløshed (første: Carina 3;4, Jane 3;6, Bastians og Niels' første selvstændige ved hhv. 4;5 og 4;11; andet: Hildes ved 3;1), og i to tilfælde følges det af en pause i ytringen. Det peger på, at børnene ikke bare blindt kopierer partikler fra inputtet, men at de, når de er blevet opmærksomme på de perceptuelt svage lydstrengene i det omgivende sprog, eksperimenterer med dem i deres tidlige brug: Det er muligt, at børnene her afprøver partiklen og ved at give den tryk hjælper sig selv til at være opmærksomme på, hvad de gør med den.

DIALOGISKE PARTIKLER OG SOCIALKOGNITIV UDVIKLING

Spontantaleanalysen af 16 danske børns produktion viser, at de fra treårsalderen begynder at bruge de uanselige synsvinkelmarkører dialogiske partikler til at pege på konstellationer af egne og andres synsvinkler i gruppesamtaler med jævnaldrende. Typisk dukker de første *jo*'er op omkring 3;4 år, fulgt af en kraftig udvikling i løbet af førskoleårene, hvor *da* typisk ses i løbet af det næste halve år, og hvor børnene for alvor udvider deres repertoire af dialogiske partikler i femårsalderen. *Jo* anvender børnene fra den tidligste brug i dens perspektivfølsomme funktion at pege på fællesviden. *Da* ser børnene til gengæld ud til i før-

ste omgang at tilegne sig i en simpel version som markør af modsynspunkt (konkurrence og subjektiv dom), før de i løbet af fireårsalderen får greb om dens sofistikerede kernefunktion: på én gang at udpege med- og modsynspunkter. I det sidste børnehveår viser børnenes nuancerede partikelbrug bl.a. følsomhed over for fællesviden, potentiel uenighed, taleruvished og videnskilde, og børnene udviser stor interesse for at udnytte deres forståelse af disse perspektiver til at monitorere deres interaktioner med hinanden. Da de dialogiske partikler er lidet perceptuelt fremtrædende og derved ikke ”inviterer” børnene til at lede efter en funktion, og da de aldrig er obligatoriske og derfor ikke ”tvinger” børnene til at lede efter en funktion, er dette et stærkt tegn på, hvor spontant motiverede børn er for at interessere sig for andres perspektiver. Særtrækkene ved børns tidlige brug (finalplacering og tryk) peger på, at partiklernes formelle træk som umærkelige grammatiske baggrundsmarkører faktisk gør dem særligt vanskelige som mål for tilegnelse, men at børnene er så motiverede for at få hold på synsvinkelmarkørerne alligevel, at de producerer dem under vilkår, hvor de kan vies mere opmærksomhed.

Som et stærkt lingvistisk vidnesbyrd om børns opmærksomhed på forholdet mellem egne og andres perspektiver lægger spontantaleanalysen sig til den lange række fund af menneskebørns særlige motivation for at dele psykologiske tilstande med andre, som eksperimenter med social kognition har tilvejebragt inden for psykologien (fx Tomasello *et al.* 2005). Også den specifikke kronologi i børnenes partikelbrug harmonerer med de udviklinger i førskolebørns perspektivtagningsevner, psykologiske eksperimenter har foreslået. Som nævnt ser børns evner til at repræsentere mentale tilstande som distinkte fra deres egen ud til at undergå en kraftig generalisering og konsolidering i løbet af det fjerde leveår frem mod 4;0 år, hvor typisk udviklede børn stabilt består *false belief*-test, der måler deres evner til at holde styr på trostilstande, der afviger fra deres egne (Wellman *et al.* 2001). Det er netop i løbet af fjerde leveår, man ser de første forekomster af perspektivfølsom brug af synsvinkelmarkører hos danske børnehvebørn. At *da* både optræder senere hos børnene og ser ud til at tilegnes via enklere brug før den perspektivkombinerende, kan skyldes, at tilegnelse af denne partikel i

højere grad end for *jo* er afhængig af *false belief*-forståelse: evnen til at repræsentere perspektiver, der er i strid med talerens eget.

For børnehalebørnene ser tilegnelsen af dialogiske partikler således ud til at hænge nært sammen med børnenes udvikling af sofistikerede perspektivtagningsevner, og denne sammenhæng mellem sproglig og socialkognitiv udvikling bekræftes også af en anden type evidens: sammenligning af beherskelse af dialogiske partikler hos grupper af børn med forskellige kognitive profiler. Børn med autismspektrumforstyrrelser (ASF) udviser typisk begrænset forståelse af andres mentale tilstande, og de kan altså forventes at have vanskeligt ved at tilegne sig dialogiske partikler i deres prototypiske funktioner, der forudsætter følsomhed over for konstellationer af andres og egne perspektiver. Under projektet *Language and Cognition – Perspectives from Impairment* har Elisabeth Engberg-Pedersen og jeg udviklet en indsætningstest med *jo*, *da* og *vel*, og i en sammenligning af typisk udviklede og børn med ASF (10-13-årige), scorede gruppen af børn med ASF signifikant lavere, hvilket støtter hypotesen om dialogiske partiklers afhængighed af sofistikerede perspektivtagningsevner (Engberg-Pedersen & Boeg Thomsen, accepted).

DIALOGISKE PARTIKLER BLANDT ANDRE SYNSVINKELMARKØRER

Grundlæggende er det ikke overraskende, at førskolebørn er i stand til at knytte deres gryende forståelse af andres og egne synsvinkler til sproglige udtryk og bruge disse på nuanceret vis. Undersøgelser af tilegnelse af komplementsætnings syntaks og evidentialitets morfologi har vist, at børn allerede i toårsalderen begynder at markere egne og andres synsvinkler på propositioner sprogligt – om end det er kontroversielt, hvor stabil og præcis den tidligste beherskelse er (jf. Diessel & Tomasello 2001 og Papafragou et al. 2007). Hvad undersøgelsen af dialogiske partikler i særlig grad bidrager med, er dens demonstration af, at børn monitorerer synsvinkler i samtaler så rutinemæssigt, at de – også i fraværet af sproglige vink med vognstænger – er i stand til at genkende synsvinkelkonstellationer som de genkommende træk ved situationer,

fx fællesviden som fællestrekket i *de skal jo sove* (fællesviden om kultur-norm) *det er jo nat* (fællesviden om samtaleforhandling i dukkehusleg).

Ikke desto mindre ser de formelle træk ved dialogiske partikler dog ud til at spille en rolle for tilegnelsestempoet. I det anvendte længdekorpus dukker komplementsætningskonstruktioner op før dialogiske partikler (smlg. med Boeg Thomsen 2015), selvom de dialogiske partikler er lettere at producere. Dette fund er særligt interessant, fordi det går imod en indflydelsesrig hypotese i komplementsætningstilgængelsesforskningen om, at børn har lettere ved at tilegne sig synsvinkelkonstruktioner i form af baggrundsmarkører uden indre morfologisk struktur end i form af morfologisk komplekse komplementsætningskonstruktioner (Diessel & Tomasello 2001). Forklaringen er nok den ret oplagte, at komplementsætningskonstruktioner har en semantisk transparent opbygning med eksplicit pegning på et menneske (fx *hun*), en proposition (fx *det var hendes dukke*) og en relation mellem dem (fx *troede*). Og så naturligvis, at matrixsætningerne som udgangspunkt er mere perceptuelt saliente end partiklerne – med mere morfologisk materiale, tryk og oftest sætningsinitial placering.

BEGRÆNSNINGER OG NYE SPØRGSMÅL

For spontantaleanalysens resultater er der afslutningsvis et par forbehold, der bør nævnes. For det første er samplingen i længdekorpusset relativt tynd: to timer hver fjerde måned. Det må derfor forventes, at børnene bruger dialogiske partikler, før de dukker op i korpusset, og at analysen angiver lidt forsinkede alderstidspunkter i forhold til børnenes reelle første brug. Da børnene ikke presses til at bruge dialogiske partikler i de naturlige gruppesamtaler, er det desuden sandsynligt, at deres reelle partikelrepertoier er større end dem, de tilfældigvis finder anledning til at bruge i de konkrete gruppesamtaler. For børn under fem år, hvor man i 76 timers optagelse stort set kun ser *jo*, *da* og *dog*, virker det rimeligt at antage, at de fleste børn generelt faktisk kun bruger de tre partikler. For de 5-6-årige derimod, i hvis samtaler alle syv polyfone partikler optræder, er det sandsynligt, at de enkelte børn faktisk behersker flere partikler, end de bruger i optagelserne (2-5). Når børnene på den anden side faktisk producerer en partikel, er

det til gengæld ikke muligt at afgøre, præcis hvordan barnet selv afgrænser partiklens betydning, og hvor tæt denne betydning ligger på den konventionelle voksenbetydning. Man kan, som jeg har gjort i det forrige, tjekke produktionskonteksterne nøje for tegn på, om barnet udelukkende bruger partiklen i passende kontekster, men kontrollerede forsøg, der varierer konteksterne nøjagtigt, ville give større sikkerhed i vurderingen af barnets beherskelse af de individuelle partiklers semantik. Som grammatiske baggrundsmarkører for usynlige mentale tilstande er dialogiske partikler dog vanskelige at undersøge med traditionelle forståelseseksperimenter som billedvalg eller act-out-forsøg, hvor børnene med dukker spiller de sætninger, de hører, men måske vil det kunne lade sig gøre med varianter over forsøgene hos Papafragou *et al.* (2007), der vurderer evidentialitetssuffikser.

Der er altså stadig mange spor at forfølge i spørgsmål om børns tilegnelse af dialogiske partikler, men under alle omstændigheder har denne spontantaleanalyse vist, at danske børn i førskolealderen er så sporede på synsvinkelmonitorering, at de er i stand til at generalisere over situationer, hvis eneste fællestræk er konfigurationen af synsvinkler – selv i fraværet af kraftige sproglige incitamenter til at sammenligne situationerne.

Ditte Boeg Thomsen
Københavns Universitet
prosoditte@gmail.com

NOTER

- 1 Davidsen-Nielsen og *GDS* kalder *dog* polyfon/objektiv med modsynspunkt, men på baggrund af en korpusanalyse betvivler Christensen kravet om et modsynspunkt (2007: 139).
- 2 Therkelsen (2004) ekskluderer appel til fællesviden fra *jo*'s betydning, men hun generaliserer over partiklen og den trykstærke interjektion *jo*, der i mine øjne er en homograf (særskilt udtale: tryk og anden vokalkvalitet) til partiklen, så analysen kan ikke uden videre overføres.
- 3 Denne brug kan selvfølgelig være perspektivfølsom, hvis B hører en intenderet eller ikke-intenderet ”jeg er unik”-implikatur i A's udsagn i 3) og med *da* adresserer dette modsynspunkt. Men korpuseksempler uden modsynspunkter kan ikke bruges som evidens for perspektivfølsom brug, heraf vigtigheden af at kategorisere dem særskilt.
- 4 Som en fagfællebedømmer foreslår, kunne den store andel af finale *jo*'er i børnenes tidlige brug afspejle distributionen i forældrenes input. Da dette korpus udelukkende består af børnehavesamtaler, kan forældrenes input ikke undersøges. En stikprøve af små børns input fra voksne foretaget i Odense Tvillingekorpus (Basbøll *et al.* 2002) antyder dog umiddelbart, at finalplacering af *jo* er sjældent i inputtet: Af 58 *jo*-yringer (to timer, to familier), havde 53 medialt *jo*, 1 finalt *jo*, og 4 dobbelt *jo* (fx *jamen det er jo ikke din jo*).

LITTERATUR

- Andersen, T. (1982) "Modalpartikler og deres funktion i dansk". *Danske Studier* 77,7.5. 86-95.
- Baron-Cohen, S., A. M. Leslie & U. Frith (1985) "Does the autistic child have a theory of mind?". *Cognition* 21. 37-46.
- Basbøll, H., D. Bleses, T. Cadierno, A. Jensen, H.J. Ladegaard, T.O. Madsen, S. Millar, C. Sinha, P. & Thomsen (2002) "The Odense language acquisition project". *Child Language Bulletin* 22(1). 11-12.
- Bates, E. & B. MacWhinney (1987) "A functionalist approach to the acquisition of grammar". R. Dirven & V. Fried (red.) *Functionalism in linguistics*. John Benjamins Publishing Company. 209-264.
- Boye, K. & P. Harder (2012) "A usage-based theory of grammatical status and grammaticalization". *Language* 88(1). 1-44.
- Brandt, S., E. Lieven & M. Tomasello (2010) "Development of word order in German complement-clause constructions: Effects of input frequencies, lexical items, and discourse function". *Language* 86(3). 583-610.
- Choi, S. (2006) "Acquisition of modality". W. Frawley (red.) *Expression of modality*. Berlin: Walter de Gruyter & Co. 141-171.
- Christensen, T.K. (2007) *Hyperparadigmer – en undersøgelse af paradigmatiske samspil i danske modusystemer*. Ph.d.-afhandling. Institut for Kultur og Identitet, Roskilde Universitetscenter.
- Davidson-Nielsen, N. (1996) "Discourse particles in Danish". E. Engberg-Pedersen, M. Fortescue, P. Harder, L. Heltoft & L. Falster Jakobsen (red.) *Content, expression and structure: Studies in Danish functional grammar*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company. 283-314.
- Diessel, H. & M. Tomasello (2001) "The acquisition of finite complement clauses in English: A corpus-based analysis". *Cognitive Linguistics* 12(2). 97-141.
- Engberg-Pedersen, E. (2009) "Det er jo Lisbeths fødselsdag! – om nytten af instrukssemantik". K. Farø, A. Holsting, N.-E. Larsen, J.E. Mogensen & T. Vinther (red.) *Sprogvidenskab i glimt – 70 tekster om sprog i teori og praksis*. Odense: Syddansk Universitetsforlag. 225-229.
- Engberg-Pedersen, E. & D. Boeg Thomsen (Accepteret) "The socio-cognitive foundation of Danish perspective-mixing dialogue particles". W. Lu., B. Dancygier & A. Verhagen (red.) *Mixing Points of View*.
- Evans, N. (2010) "Your mind in mine: Social cognition in grammar". Kap. 4 i *Dying words: Endangered languages and what they have to tell us*. Chicester/Malden/Oxford: Wiley-Blackwell.

- Boeg Thomsen, D. (2012) *Viet til vinkler, viernes vinkler: typisk udviklede danske børns bearbejdelse af synsvinkelmarkerende diskurspartikler*. Kandidatspeciale. Institut for Nordiske Studier og Sprogvidenskab, Københavns Universitet.
- Boeg Thomsen, D. (2015) "Ontogenetic paths to the parenthetical construction". S. Schneider, J. Glikman & M. Avanzi (red.) *Parenthetical verbs. Linguistische Arbeiten* 557. Berlin: De Gruyter. 189-222.
- Hansen, E. & L. Heltoft (2011) *Grammatik over det danske sprog, bd. II: Syntaktiske og semantiske belheder*. Det Danske Sprog- og Litteraturselskab.
- Papafragou, A., P. Li, Y. Choi & C. Han (2007) "Evidentiality in language and cognition". *Cognition* 103. 253-299.
- Perner, J., U. Frith, A.M. Leslie & S.R. Leekam (1989) "Exploration of the autistic child's theory of mind: knowledge, belief, and communication". *Child development* 60(3). 688-700.
- Therkelsen, R. (2004) "Polyfoni som sproglig begrebsramme og som redskab i tekstanalysen". *Sproglig polyfoni: arbejdspapirer 1. 79-109*.
- Tomasello, M., M. Carpenter, J. Call, T. Behne & H. Moll (2005) "Understanding and sharing intentions: The origins of cultural cognition". *Behavioral and Brain Sciences* 28(5). 675-691.
- Tomasello, M. & H. Rakoczy (2003) "What makes human cognition unique? From individual to shared to collective intentionality". *Mind & Language* 18(2). 121-147.
- Wellman, H.M., D. Cross & J. Watson (2001) "Meta-analysis of theory-of-mind development: the truth about false belief". *Child development* 72(3). 655-84.